

deželnoknežjih mest in trgov, deželni stanovi torej, z nasveti in denarjem pomagali deželnemu knezu za dobrobit celotne dežele. To je bila dežela (Landchaft) v ožjem pomenu besede. Poleg tega termina, ki ga je v tej fazi moč enačiti s terminom deželni stanovi, so tu pojasnjene še vsebine besed deželani (Landleute), stanovi, plemiči (die vom Adl).

Kranjski deželni stanovi so dobili svojo dokončno strukturo in delokrog v prvi četrtini 16. stoletja, v zgodovinskih okoliščinah, ki so splošno znane in tu na kratko opisane. Sledi predstavitev posameznih stanov. Najprej prelatov, kjer so bili od začetka 16. stoletja kriteriji za sedež in glas na prelatski klopi zemljiška posest v deželi, njeno avtonomno upravljanje, bivanje v tej deželi ter neposreden pravni odnos z deželnim knezom. Začetkov te samostojne klopi zaradi pomanjkanja virov ni mogoče določiti, prav tako ne njene popolne sestave in višine davčnih obveznosti. Drugo klop so zasedali (maloštevilni) gospodje, tretjo, najštevilnejšo in najpomembnejšo, pa vitezi in oprode, potomci nekdanjih nižjih ministerialov in militov. Razlika med vitezi in gospodi je bila v poznem srednjem veku predvsem v tem, da lastnik viteške posesti ni mogel imeti cerkvenih fevdov, sodnih, mitninskih, trških, lovskih in podobnih pravic, ki so bile dostopne gospodom: gospoda je torej ustvarilo gospostvo s takimi pravicami. Na četrti klopi v stanovih habsburških dežel so sedeli predstavniki mest in trgov, ki so bili majhni in skoraj v celoti last deželnega kneza. Na Kranjskem so bila del deželnih stanov praviloma le mesta, skupaj 11.

Posebno poglavje avtor nameni deželnemu zboru in drugim stanovskim zborovanjem, ob tem pa razloži izraze, ki se zanje pojavljajo v virih in historiografiji. Posebna dragocenost tega poglavja je seznam kranjskih deželnih zborov in meddeželnih stanovskih zborovanj, od njihovih začetkov (domnevno) v letih 1397 in 1401 do (domnevno) leta 1519. Ob tem je opisan deželnozborski postopek, se pravi njegov sklic oziroma razpis, (ne)udeležba na zboru, vloga deželnoknežjih komisarjev, ki so običajno nadomeščali in predstavljali deželnega kneza – v obravnavanem obdobju se ta na Kranjskem ni udeležil niti enega (klasičnega) deželnega zbora –, ter potek in vsebino pogajanj. Ta pogajanja so, v zameno za odobritev izrednih davkov, ki je bila najmočnejša kompetenca stanov, prinesla deželi marsikatero drobtinico s knezove mize, posebno v času turških vpadov, kmečkih uporov in verskih vojn 16. stoletja.

Sklepe deželnega zbora v deželi so realizirali posebni organi, iz katerih se je sčasoma razvila stanovska uprava, ki je bila hkrati tudi deželna samouprava. Avtor poda vrsto in razvoj stanovskih organov in njihovih uradov, ki so jih vodili domači plemiči, ter opiše dvojno vlogo najvišjih deželnih uradnikov – deželnega glavarja, upravitelja in upravnika,

ki so bili po svojem imenovanju in funkciji odgovorni tako deželnemu knezu kot stanovom. Postavi – logično – domnevo, da so sprva zborovali v prostorih ljubljanskega gradu, in dokončno razreši vprašanje deželne hiše in arhiva, glede katerih je bilo med zgodovinarji doslej veliko napačnih trditev.

V poglavju o dejavnosti deželnih stanov je definiran pravni položaj deželnih stanov, njihove pristojnosti in odnos z deželnim knezom. Razloženi so pojmi, kot so odobritev, zaščitno pismo, imenje oziroma imenjska renta, davčna naložitev. Tudi to bo močno koristilo ne le začetnikom v zgodovino-pisju, marveč tudi marsikomu, ki se že dlje časa ubada(mo) s starejšo slovensko zgodovino. Tudi poglavje o t. im. priključenih gospostvih dežele Kranjske – Marki in Metliki, Istrski (Pazinski) grofiji, nekdanji devinsko-walseejski dediščini na Krasu in v Istri, Kastavu in Reki ter Trstu – lahko razjasni kakšno zmotno predstavo.

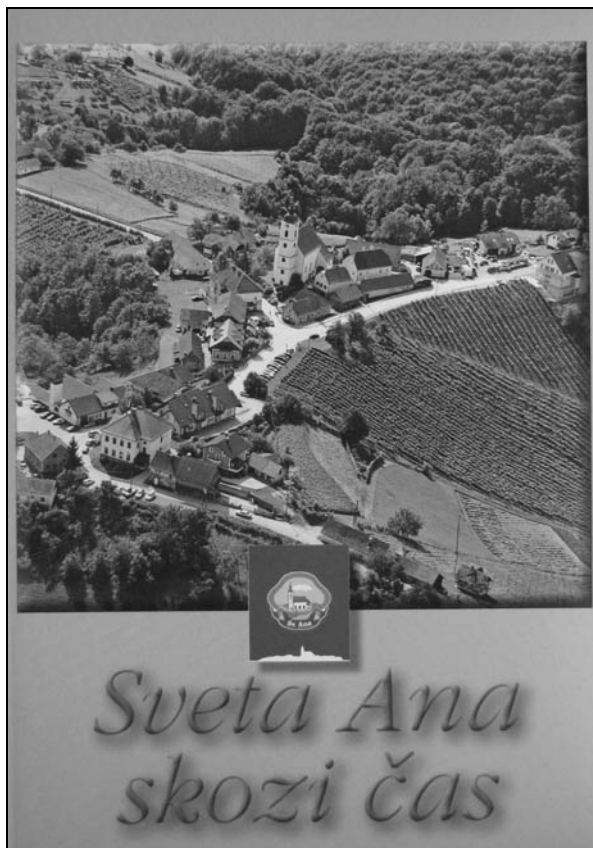
Kranjska je bila od prihoda pod habsburško dinastijo močno povezana s Štajersko in Koroško. V nemirnih časih druge polovice petnajstega in celotnega šestnajstega stoletja so dežele, za katere se je proti koncu tega obdobja uveljavil izraz Notranja Avstrija, gojile medsebojno solidarnost in pomoč. Skupna zasedanja zborov ali njihovih predstavnikov (deželnih odborov) so bila kar pogosta, po potrebi pa je deželni knez sklical na skupno zasedanje tudi predstavnike petih nižjeavstrijskih dežel, Spodnje in Zgornje Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske. V vsem tem obdobju so se med notranjeavstrijskimi deželami in obema Avstrijama pojavljala trenja, na videz malenkostni spori glede sedežnega reda in protokolov. Probleme so rešili šele leta 1632, ko je bila največja moč deželnih stanov že mimo.

Maja Žvanut

Sveta Ana skozi čas : zbornik občine Sveta Ana (ur. Marjan Toš, Igor Zemljič). Maribor : Ostroga, 2009, 508 str.

V zadnjem obdobju prihaja do sprememb raziskovanja oziroma objavljanja raziskovalnega dela na področju krajevne zgodovine. Doslej uveljavljen problemski pristop dopolnjujejo ad hoc zborniki, monografske publikacije zgodovine lokalne skupnosti, predvsem občin. Takšen trend je posebej opazen na območju Slovenskih goric. Namen tega početja je opozorilo lokalnih skupnosti na lastno zgodovino. S tem bralci na enem mestu dobimo zbrane podatke, s čimer poleg interpretacije lokalne zgodovine pridobimo zapise lokalnih navad, značilnosti in

šeg. Tako je zmanjšana možnost za morebitno okrnitev zgodovinskega spomina ter celo priložnost za vzpodbudo dialoga o kulturni dediščini. Ob tem velja izpostaviti različne pristope k obravnavi krajevne skupnosti, saj ti segajo od turističnih vodnikov do (poljudno)znanstvenih publikacij. Zgodovine lokalnih skupnosti so priložnost za primerjalno analizo sinhronosti in divergentnosti socialnih procesov z večjimi (upravnimi) enotami, saj so lokalne skupnosti del večje upravno-politično-kulturno-gospodarske enote.

Ob tem si moramo zastaviti vprašanje, kaj je zgodovina oziroma kaj je predmet preučevanja, raziskovanja in interpretiranja v historiografski stroki. Pomembni dogodki, pomembne osebnosti, ljudske množice, vsakdanje življenje, lokalna zgodovina? Predmet raziskovalne interpretacije so v svojem bistvu podobe življenja v preteklosti. Prepričan sem, da je to izpovedna vrednost krajevnih publikacij, ki poudarjajo lastno zgodovino, ne zaradi njene pomembnosti (v smislu velikih, daljnosežnih in prelomne množice zaporednih trenutkov), ampak ker je "njihova", torej zgodovina prednikov in poskus razumevanja njihovega veselja in stisk ter spopadanja z izzivi. Takšen pristop ("domačijstost") je dopusten s strani naročnika oziroma financerja projekta, manj pa pri raziskovalcih, avtorjih prispevkov.

Slovenske gorice so bile v slovenskem prostoru sprejete kot enotna geografska in socialna enota. Na

to opozarja zemljevid na notranji strani platnic zbornika Sveta Ana skozi čas, na katerem so s posebno barvo zaznamovane Slovenske gorice. Zemljevid, na katerem sicer ni označen toponim Sveta Ana, prikazuje pogostost toponimov, sestavljenih iz svetniških imen. Na enotno dojetje Slovenskih goric nakazujejo tudi objave dopisov v časopisnih rubrikah iz Slovenskih goric. Ob tem velja izpostaviti razmišljanje Frana Ilešiča, rojenega v Svetem Juriju ob Ščavnici, ki je bil prepričan, da nosilci slovenskega narodnega gibanja pozabljajo na obrobna področja (*"naravno je, da se zanimanje obrača proti središču, center često pozablja na mejo, kakor Ljubljana često pozablja na mejo, kakor Ljubljana malo ve o Slovenskih gorica, tako Slovenci malo o Hrvatih"*¹). Razmere za promocijo posameznega kraja ali območja so se v 20. stoletju bistveno spremenile, še posebej z vzpostavitvijo lokalne samouprave na drugi stopnji. Lokalne skupnosti so dobile priložnost za aktivno promocijo in tudi samoiskanje identitete. Monografija Sveta Ana skozi čas je tipičen primer predstavitve in promocije lastne zgodovine in prvi celosten poskus predstavitve zgodovine Svete Ane. Monografija, ki je izbor znanstvenih, poljudnoznanstvenih in leksikalnih prispevkov, je sestavljena iz treh delov. V prvem delu je pozornost pretežno namenjena geografski in zgodovinski umestitvi območja v dobi do sodobnosti (tej dobi je namenjena polovica monografije) oziroma do osamosvojitve, ki v tem primeru pomeni tudi začetek razprave o ustanovitvi lastne občine. Drugi del je namenjen društveni zgodovini in socialnim oblikam druženja po drugi svetovni vojni. V zadnjem sklopu so v leksikalni maniri izpostavljeni pomembni in uspešni sokrajani.

Na začetku prvega sklopa, kjer je prikazana geografska umestitev občine Sveta Ana, so natančno predstavljene geološke, pedološke in podobne značilnosti. Izpostavljeni so ugodni pogoji za gojenje vinske trte,² kar je zaradi razvoja odvisnih razmerij pomembna gospodarsko-socialna kategorija na območju Svete Ane. Problem viničarjev je predstavljen v sestavku o zadrugah, predvsem v kontekstu sprememb oblik gospodarstva. Poudarjeno je namreč bilo, da na odvisen status viničarjev ni vplival nastanek nacionalne države leta 1918, ampak šele čas po drugi svetovni vojni s spremenjeno politično-ekonomsko paradigmo. Nadalje je v zborniku izpostavljen problem nastanka kraja Sveta Ana. Ob tem so zanimivo predstavljene teorije o izvoru imena in spremembah le tega. Preimenovanja Svete Ane so skoraj njen zaščitni znak, saj je bila samo v 20. stoletju preimenovana sedemkrat (1919, 1935, 1938,

¹ Arhiv republike Slovenije, AS 621, škatla 22.

² V zborniku je predstavljeno lokalno ime vinske trte Postič. Ime je trta dobila po enologu Francu Postiču, ki je v Sveti Ani živel in deloval sredi 19. stoletja do smrti leta 1861.

1941, 1945, 1953, 1993). Vzroki za preimenovanja so imeli nacionalne in idejno-nazorske korenine.

Za obseg novodobne poselitve kraja je bila izpostavljena postavitev cerkve Svete Ane, za katero je bil temeljni kamen položen leta 1695. Cerkev je nastala ob romarski poti iz Cmureka v Sveto Trojico. Na podlagi besedilnega dela sestavka dr. Polone Vidmar ("Umetnostnozgodovinski oris cerkva v občini Sveta Ana") lahko sklepamo o skromni gradnji in opremljenosti cerkve v primerjavi z drugimi cerkvami, ki so imele bogatejše patrone, kot ga je imela cerkev Svete Ane. S postavitvijo cerkve je nastal problem jurisdikcije, ki je bil dokončno rešen z osnovanjem lastne župnije leta 1786.

V zborniku je podano opozorilo o skromni ohranjenosti primarnih virov. Žato sta s toliko večjim ponosom predstavljeni cerkvena in šolska kronika. Cerkvena kronika, ki je sicer začela nastajati v drugi polovici 19. stoletja, retrogradno predstavlja zgodovino župnije in cerkve Sveta Ana. Poleg omenjenih kronik je pomemben vir za preučevanje socialnih podob anketa nadvojvode Janeza. Na podlagi ankete je Igor Zemljič predstavil socialno strukturo v predmarčni dobi. Izpostavil je modernizacijske pobude ter hkrati močan pečat tradicije ("kakor so dedje od nekdaj obdelovali njive, travnike in vinograde, tako ravnajo kmetje z njimi dandanes"). Analiza ankete je pokazala prihodke gospodinjstva po kosmatem dohodku. V primerjavi z ostalimi katastrskimi občinami v Slovenskih goricah so imele katastrske občine na območju današnje občine podpoprečen kosmati dohodek na gospodinjstvo. Vzrok za to sta verjetno osnovni dejavnosti prebivalcev, ki sta bili vinogradništvo in sadjarstvo. Izpostavljen je pragmatičen odnos do poroke in nizek delež nezakonskih otrok, saj je bil nezakonski vsak sedmi otrok (ob tem velja za primerjavo poudariti, da je bil na Zgornjem Štajerskem vsak drugi).

Območje Svete Ane je bilo na jezikovni meji. S porastom nacionalne diferenciacije v drugi polovici 19. stoletja je to postalo pomembno vprašanje, še posebej po postavitvi šole v Lokavcu leta 1885 s finančno podporo nemškega podpornega društva Schulverein. Kljub temu se delež nemško opredeljenih ni bistveno povečal. Na območju je obstajala močna slovenska zavest, ki se je izkazala ob ustanovitvi Bralnega društva leta 1898. Z bralnim društvom je pri Sveti Ani zavladovalo novo, sveže življenje, ki je prebudilo kraj in mladino. Vendar so društvu nekateri krajanje odločno nasprotovali. Po odhodu agilnega kaplana leta 1905 je društvo začelo usihati. Na tem mestu velja opozoriti na problem vključenosti učiteljev v socialno okolje. To je problemsko predstavljeno v luči kulturno bojnih trenj, predvsem v posredovanju podobe Svete Ane in njenih prebivalcev v svetu (medijih). Takšen primer, ki je poglobil idejno-nazorska trenja, je bila knjiga Ignaca Koprivca: Kmetje včeraj in danes, Narodo-

pisne črtice iz Slovenskih goric (založnika Učiteljska tiskarna v Ljubljani in Glavna hranilnica v Svetem Lenartu v Slovenskih goricah). Proti knjigi je odločno protestiral tudi časnik Slovenec, ki je objavil poročilo s protestnega zborovanja v Svetem Lenartu 5. maja 1940. V narodopisnih črticah je bil po mnenju dopisnika Slovenca popačen prikaz žeganja pri Sveti Ani.

Kljub idejno-nazorskim trenjem je potekalo medsebojno sodelovanje, predvsem v času stresnih dogodkov, kot so bile naravne ujme in prevratna doba. Sodelovanje je nemoteno potekalo tudi v gasilskem društvu in v boju proti alkoholizmu. Zapisano daje vtis mirnega sobivanja in občasne vzbuditve nasprotij v času volitev. V tej maniri je predstavljen tudi volilni boj med Francem Breznikom in Jožetom Špindlerjem na županskih volitvah v tridesetih letih 20. stoletja.

S prihodom nemških vojakov v Sveto Ano 9. aprila 1941 se je začelo štiriletno obdobje nemške okupacije. Posebej izpostavljeno je izvajanje raznarodovalne politike in prisilne mobilizacije v nemško vojsko. Marjan Toš v sestavku opozori, da se je zaradi vodenja aktivne ekonomske politike v začetni fazi okupacije standard nekoliko povzpел (predvsem viničarjem). S porazi nemške vojske se je okreplil okupacijski režim. Kljub temu (ali pa tudi prav zaradi tega) je bilo v Sveti Ani odporniško gibanje šibko.

Obdobje po drugi svetovni je predstavljeno z upravo vključitvijo v občino Lenart v Slovenskih goricah in aktivnostim za posodobitev bivanjskega habitata. Slednje je prikazano z bogatim slikovnim gradivom udarnih akcij. Sredstva za investicije so bila pridobljena s samoprispevkom in kasneje v sedemdesetih letih s sredstvi politike policentričnega razvoja.

Pomembno prelomnico v razvoju Svete Ane predstavlja osamosvojitve Slovenije in sprejem zakona o lokalni samoupravi. Tranzicijska doba je obdobje razmislekov o obliki lokalne samouprave. Doba sodobnosti lahko označimo tudi za dobo ljudske iniciative, saj so bili izvedeni trije referendumi. Referendum o preimenovanju kraja Zgornja Ščavnica v Sveto Ano in dva o ustanovitvi občine. Drugi je uspel, za kar ima po mnenju Viktorja Kapla zasluge koordinacijski odbor združenja krajevnih skupnosti. V sestavku je med uspehi lokalne samouprave izpostavljeno uspešno črpanje evropskih sredstev.

V drugem sklopu zbornika je predstavljena zgodovina neformalnega druženja po drugi svetovni vojni. Posebej velja izpostaviti šege in navade, kjer so poudarjena prizadevanja za ohranitev kulturne dediščine. V zborniku je zanimivo prikazan razkorak pri oblikovanju navad in oblačilne kulture. Medtem ko so se navade oblikovale v primežu vsakdanjih opravil, se je oblačilna kultura spreminjala pod vplivom mestne mode. Pozornost je v zborniku

namenjena tudi materialni dediščini. V tem segmentu prevladujejo "tihi pomniki naše dediščine" (kapele, križi in znamenja). Zanja je izpostavljeno, da je bolj izraz verske prepričanosti kot pa institucionalne (cerkvene) pobude. Zato je ta dediščina razumljena kot kulturno-etnološki pojav preteklosti.

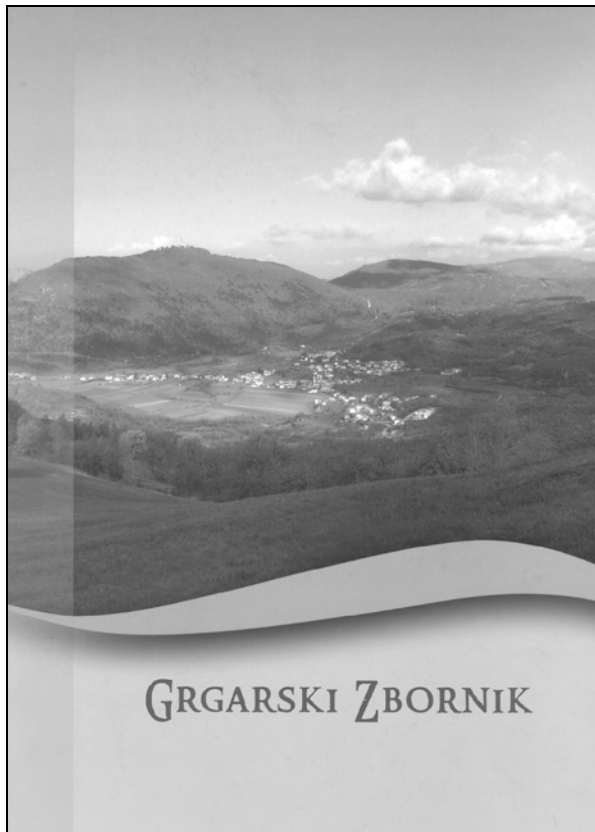
V zadnjem vsebinskem sklopu se ponovno vrne mo v zgodovino Svete Ane v Slovenskih goricah. Tokrat z zgodbami (izpostavljenih) posameznikov, ki so pustili pečat bodisi v domačem kraju bodisi na "tujem". Posebej so izpostavljeni Bernhard Perger, Jožef Spindler in Janko Šlebinger.

Željko Oset

Grgarski zbornik. Izdala in založila Krajevna skupnost Grgar in Turistično društvo Grgar v sodelovanju s Pokrajinskim arhivom v Novi Gorici in Zgodovinskim društvom za Severno Primorsko. Grgar 2009, 345 str.

Pričujoči zbornik je nastal na privatno pobudo, kar se mu tudi zelo očitno pozna. Impozantna knjiga s 345 stranmi in bogatim slikovnim gradivom je vsebinsko dokaj neenotna. To je značilnost večine

zbornikov, h katerim so sodelavci vabljeni, in tudi tokrat je tako. Urednikom se ni posrečilo zbrati prispevkov, ki bi bili na podobni kakovostni ravni. Tako najdemo v delu zelo dobre strokovne članke, pa tudi dokaj sladkobne zapise. Poleg tega bi se lahko avtorji člankov, ki se včasih prepletajo, med seboj uskladili ali pa bi jih morali na to opozoriti uredniki? Mogoče bi imel zbornik zato kakšno stran manj, bi se pa izognili vtisu, da se avtorji niti ne poznajo med sabo in da ne poznajo dela drug drugega.

Po uvodnih straneh je zbornik razdeljen v štiri velike sklope z naslovi: Sprehod skozi čas, Tu jim je tekla zibelka, Pred domačim pragom, Utrinki za spomin.

Prvi sklop zajema časovno obsežno obdobje zgodovine Grgarja od pozne bronaste dobe do časa po drugi svetovni vojni.

Razmere v bronasti dobi v Grgarju in okolici predstavlja članek Draga Svolfjšaka *Zaklad bronastih srpov v Grgarju*, v katerem opisuje najdbo bronastih srpov ter s tem povezane strokovne polemike. Srpe je kamnosek Ivan Kogoj našel leta 1889, shranjeni pa so, vsaj večina, v Deželnem muzeju v Gorici (Museo Provinciale di Gorizia).

Patricija Bratina je v razpravi *Grgar – Grajšiše, utrjeno železnodobno gradišče*, kot že naslov pove, spregovorila o tem prostoru kot o utrjenem železnodobnem gradišču, ki je bilo pomembna postojanka na trgovskih poteh. Te poti so vodile iz Vipavske doline čez Banjško planoto v Posočje. Da je bilo Grajšiše gradišče, po njenem mnenju dokazuje tako njegova lega kot tudi ostanki obrambne arhitekture. Dokazana je tudi poselitev tega območja od pozne bronaste dobe v železno dobo.

V svojem drugem članku *Arheološka izkopavanja v cerkvi Sv. Martina v Grgarju* je Drago Svolfjšak predstavil delo arheologov v letu 1968, ko je tedanji grgarski župnik Franc Bizjak med obnovo cerkve Sv. Martina v Grgarju skušal najti grob vidkinje Urške Ferligoj. Po legendi naj bi bila pokopana ob cerkvi. Arheološka izkopavanja so pokazala, da so si na tem prostoru sledile štiri gradnje cerkva, romanska, gotska, baročna in sedanja. Posebnost je najdba upodobitve Marije na bronasti ploščici, ki jo strokovnjaki datirajo v 12. stoletja, o grobu vidkinje pa niso našli sledov.

Petra Leben – Seljak je dejstvo, da niso našli tako zelo iskanega groba, dopolnila s člankom *Antropološka analiza kosti iz romanskih ruševin v cerkvi Sv. Martina v Grgarju*. Opisala je najdbo, na osnovi katerih je lahko določila, da pripadajo najdeni ostanki več osebam: enemu otroku, mladoletniku in najmanj eni odrasli osebi.

O starejši zgodovini Grgarja je spregovoril Vojko Pavlin v članku *Iz starejše zgodovine Grgarja (posestna in gospodarsko-socialna podoba kraja)*. V članku najprej predstavi težave, na katere je naletel pri